

SOLYMÁR JÓZSEF

A szurdokpüspöki regös cserkész: Pusztai János

*„Cserfakéreg bocskorunk,
Nyírfakéreg nadrágunk,
Ha szabad, becsoszogunk,
Haj, regő, rejtem!”*

Azok, akik eléggé elszántak és olvassák a jeles palócokat bemutató portrésorozatot (ha egyáltalán akad ilyen elszánt ember), a választott szubjektív hang „mián”, hőseim mellett az én emlékeimmel is megismerkedhetnek. Ettől a rossz szokásomtól most sem szabadulhatok. Eldicsekszem, hogy azon egyre fogyatkozóak közé tartozom, akik igaz, hogy csak látogatóként, de ott voltak az 1933-ban – világ-raszóló eseményként – megrendezett gödöllői nagy cserkésztalálkozón, azon a bizonyos Jamboree-n. Ekkor került be nyelvünkbe a dzsembori szó, és oly szívósan megragadt, hogy később Farkas Mihály néphadseregében a kiképző őrmester folyamatosan hangsúlyozta nekünk, az újoncoknak, hogy vegyük tudomásul, ez itt nem dzsembori.

Hogyan is kerültem Gödöllőre? Hát úgy, hogy a két világháború közt a vasutasok és családtagjai ingyen vagy csaknem ingyen utazhattak. Apám, a mátraballai állomásfőnök úr, úgy döntött, hogy nem csak a kilencéves Pisti fiát viszi el cserkészeket látni, hanem a három és fél éves Józsi gyereket is. Sajnos rossz napot választottunk, mert csaknem üres volt a nagy gödöllői park. A külföldi cserkészcapatok aznap Budapest nevezetességeivel ismerkedtek. Valami szervezési hiba miatt a rombuszformájú sapkát viselő lengyelek a táborban maradtak, s végül a sétatukon bóklászó látogatóknak ők tartottak egy tornabemutatót. Ennek során az egyik fiú felmászott egy magas póznára és odafenn derékszögben zászlót csinált a saját testéből. Az igazi élményt a kis Józsikának az jelentette, hogy a vasútállomáson kinyitották a kolléga családjának a királyi várót. Vörös bársony – vagy talán plüss – fotelek, kerevetek, aranyozott karfák és rojtok. Itt nemcsak Horthy, sőt még Ferenc Jóska és a szép Erzsébet királyné is üldögélt. (Valahol olvastam, hogy most felújítják ezt a királyi várót.)

Érthető, hogy amikor István bátyám cserkész lett, áhítattal próbáltam fel a klapját és nem győztem gyönyörködni a derékszíj liliomos, nehéz bronz csatjában. Aztán a cserkész jelszó így egészült ki: Légy résen, ugorj át a kerítésen! Majd a kamaszok világában a „Légy résen!” még egy pajzán értelmezést is kapott.

A háború elsodorta egyebek közt a cserkészmantikát is. Visszatekintve azt sem lehet tagadni, hogy a cserkészet irányítóinak egy része feledtetni akarta: egy angol főtiszt az alapító és a leventékkal versengve fúvatta a harci trombitát. Nagy versengés volt a különböző felekezetek között. Csak egy dologban értettek egyet: a

jelentős számban lévő zsidó cserkészek és cserkészcsapatok kiakóbbólintásában. Megszegve ezzel az alapvető cserkésztestvényt, miszerint a cserkész minden cserkésztestvérenek tekint.

Amikor a fordulat éve táján pozdorjává zúzták hagyományainkat, nem a cserkésztestvérség felszámolása volt számomra a legfájdalmasabb. Kicsit meg is lepődtem, amikor a múlt nyáron kedvelt falumba elkísért egy ügyesen fotografáló fiatalember és képet készíthettünk két cserkészruhás, csinos gimnazista lányról, akik épp egy közeli cserkésztestvértábor meglátogatására indultak.

Megvallom, eszem ágában sem volt, hogy a cserkésztestvérség történetéről valaha is egyetlen sort leírjak. Csakhogy nekem a már korábban bemutatott jeles palócok szerkesztőtársaim lettek. Jelen esetben Gaál Pista, aki egyszer csak átküldött egy újságcikket, a *Népszabadság* vasárnapi mellékletéből és megadott hozzá egy telefonszámot is. A *Bartók Béla XXI. század Magyarországon* című cikket Vitányi Iván írta, aki a Parlamentben a szocialista politikusok padsorában ül, s aki nehéz időkben is igyekezett becsülettel szolgálni az igazi értékek érvényre juttatását.

Bartók és Kodály elfogadtatásával kapcsolatban így ír Vitányi: „...csak viszonylag kis társadalmi csoport vállalta Bartókot. Elsősorban a városi zeneértő értelmiség, akik alig tették ki egy nagyobb koncertterem közönségét. (Galilei Kör, Huszadik Század, stb.) Azok, akik szerették Adyt, és a zenéhez is megvolt az affinitásuk.

A helyzet a harmincas években kezdett változni. Elsősorban annak a szellemi mozgolódásnak a következtében, aminek a népi írók mozgalma csak a jéghegy kiálló részét képezte. Bartók (és Kodály) felé is elsősorban etnikai-népi-nemzeti oldalról közeledtek. Nem Veres Péterék teremtették meg ezt az irányzatot, megvolt némileg korábban is. A népdalozást a regös cserkészek kezdték már a húszas években. Számuk évről évre nőtt, elérte a 10–20 ezret, ami az évek során százezret is kitett. Kialakulóban volt egy másfajta középosztály. Politikailag nem egységes, de mindenesetre fogékony valamilyen változás iránt. Bartók és Kodály művészetének tehát lassan közönsége lett a fiatalabb évszázadú értelmiségiek között is. Elsősorban a népdal felől közeledtek hozzájuk. Zömmel azokat a műveiket fogadták be, amelyekben ez közvetlenül megnyilatkozott.”

A regös cserkészeknek ez a balról jövő méltatása oldalba vágott, zavarba ejtett. Valami baj lehet a már megcsontosodott világképpemmel. De ha így is lenne, vajon az én feladatom-e, hogy utána járjak ennek az információnak? És egyáltalán, a jeles palócok között helyet kell-e szorítani egy számomra ismeretlen öregúrnak, felhívjam-e ezt a Pusztai Jánost, akinek a telefonszámát Gaál Pistától megkaptam?

Nem kapkodtam el a dolgot. Rühelli Jónás a próféataságot – ahogy ezt Babits oly szépen megírta. De aztán eszembe jutott, mekkora élmény volt, amikor még az antinál is antibb világban a bátyám a *103 magyar népdal* című füzetecskét hazahozta és így kellett megismerni az Ázsiából hozott dallamot, a már ráragasztott új szöveggel:

*„Fúj, süvölt a Mátra szele,
Ingem, gatyám lobog bele,
Szeretóm is elhagyott már,
Rabságba vitte a tatár.”*

(Hát ez a szöveg sem tegnap keletkezhetett...)

És Vidróczky, akinek a nyája csörög-morog a Mátrában, és az a bizonyos szomorú féltékenységi jelenet Pintér Pistával („Hallottad-e Vidróczky nagy hírét, Pintér Pista hogy levágta a fejét...”)

Hát bizony én úgy cseperedtem fel a Mátra völgyében, az én palóc falumban, hogy Vidróczky tragédiájáról senki nem értesített. (Ma már van Vidróczkynak kocsmája Bodonyban és jó pálinkát mérnek benne.)

Több hetes habozás után tehát felhívtam az 1921-ben született, Rákospalotán élő nyugalmazott vasútépítő barátunkat, aki három bevásárlásból visszamaradt szatyorban oly mennyiségű dokumentumanyagot vágott hozzám, hogy ki se látszottam belőle. Rám bízta, hogy tetszés szerint szemelgessek belőle.

Régi mániám, hogy egyszer össze kellene írni mindazokat a himnuszokat, indulókat, mozgalmi dalokat, amelyeket immár több mint hét évtized alatt megtanítottak velünk. A japán *Himnusz*tól a *Bunkócskáig*. Kitűnő történelmi lecke kerekednék így ki, amely talán jobban érzékeltetné a magunk mögött hagyott korszakokat némely tudálékosan megírt tanulmánynál. Lenne benne két leventeinduló mellett cserkészinduló is, s ez az utóbbi harcosságában nem maradna el amazokétól.

A pontos szövegre már nem emlékszem, csak foszlányok maradtak meg az emlékezetemben: „*Fiuk, fel a fejjel, a harsona zeng. Álljunk csatasorba, vidáman... Ez a harc a miénk, katonái vagyunk valahányan... Jó fegyverünk, izmos karunk... Amerre járunk, megterem a győzelem, a győzelem...*”

A cserkészzetben kezdettől nagy szerepe volt a közös éneklésnek, szavalásnak, színjátékoknak és a mókázásnak is. A magyar múlt feltárására is nagy hangsúlyt fektettek, eljutva egészen a rovásírásig. Ezeknek az igényeknek a kielégítésére szerveződött a regös-mozgalom. Kezdetben a különböző rangokat „táltosok”, „sámánok” töltötték be. Csak a fehér ló feláldozása maradt el. És ez a hősi ősiség kezdett egyre inkább átformálódni, megtöltődni igaz és értékes tartalommal. A regös cserkészek – Bartók és Kodály útmutatását követve – hamarosan meglelték a tiszta forrást. És ez az élmény oly erővel hatott rájuk, hogy közellenségnek nyilvánították *Schneider Fánit*. Lenézték azt, aki a korabeli slágereket dúdolta.

Kezdetben Karácsony Sándor csak egy szűkebb társasággal kereste az utat a falu ifjúságához, az iparos fiatalokhoz, a tanoncokhoz, de a regös-hadak ily irányba történő bővítése egyre tudatosabban történt, mint ahogy a visszacsatolt területeken a szórványban élő magyar fiatalok tudatos felkeresése is. A regös cserkészzet erejét mutatja, hogy 1942-ben a Besztercén megrendezett nagytáborban már nyolcszázan vettek részt. Ott volt például Jancsó Miklós filmrendező és Béres Ferenc, a később oly népszerű népdalénekes is.

A regös cserkészek nem érték be a nótázással. Előbb csak a dalokat gyűjtötték, de aztán a meséket, régi történeteket és a táncokat is. Szükségszerűen eljutottak a falusi társadalom, a gazdasági szerkezet tanulmányozásáig. Az általuk szervezett tábortüzekhez egyre nagyobb számban érkeztek a környékbeli vendégek. Itt, a népdalok, népi játékok és táncok mellett Petőfi, Arany, Ady, Móricz, Tamási Áron, no meg Szabó Dezső verseiből, írásaiból mutattak be részleteket.

A legnagyobb vállalkozás Kodály *Háry János*ának eljátszása volt, amelyre több regös cserkészcsapat is elszánta magát. Példájuk később is követőkre talált. Mezőkövesden – doktor Lukács Gáspár tanár úr kezdeményezésére – 1947-ben mi is bemutattuk a darabot. Én voltam a segédrendező és emellett a muszka silbakot is

alakítottam. Első szerelmem, Liptai Magdi – akit később külföldre sodort az októberi vihar – játszotta Örzsét, s kínozta a féltékenység, amikor Oberna Jancsi Hány Jánossal – nem egészen színpadi – csókot váltottak.

A regösök hatottak a falukutatókra vagy fordítva? Alighanem kölcsönös volt ez a hatás. A regös cserkészeknél nem ment ritkaság számba, hogy az ifjúkorból kinőve sem fordítottak hátat a mozgalomnak. Karácsony Sándor és Görffy István tanítványai közül többen jeles néprajzkutatóként tevékenykedtek tovább.

Nem tudom, hogy okosan szólok-e, de számomra Mikszáth után Szabó Zoltán, a *Cifra nyomorúság* írója mondta el a legtöbbet és a legérdekesebbet Görbeország népéről. Mondhatjuk-e véletlennek, hogy amikor a regösök az ország különböző pontjain hat falut megjelöltek alapos néprajzi és szociográfiai gyűjtés céljából, ezek egyike Tard volt. Aztán Szabó Zoltán megírta *A tardi helyzet* című könyvét, amelyben kimondta a feltételezést, vagy inkább a következtetést, hogy a matyó Mezőkövesd szomszédságában lévő falucskát palóc nép lakja.

Tanúsíthatom, hogy minden Mátraballán szerzett gyermek- és ifjúkori tapasztalatom szerint *A tardi helyzet*ben leírtak a mi falunkban szerzett élményekkel maradéktalanul megegyeznek. Szabó Zoltán egyébként rádióelőadásában és a *Magyar Nemzet*ben megjelent írásaiban is nagyra értékeli a regös cserkész falukutató, népi értékeket mentő és megőrző tevékenységét. A regösök az idő múlásával egy értékes kis csapatból népes, jelentős közösséggé növekedtek. Jellemező erre az a szerep, amelyet a „szomorú végjáték” idején gróf Teleki Pál szánt a regös cserkészeknek. Nem a mi dolgunk Teleki életútjának bemutatása, értékelése. Közismert tény, hogy a – morális okok miatt – tiltakozásnak szánt öngyilkossága után Churchill üres széket akart neki hagyni a béketárgyalásokon. Teleki számos más közéleti feladata mellett, évtizedeken át komolyan vette, hogy ő a magyar főcserkész és az ifjúság nevelésének, az eljövendő nehéz feladatokra való felkészítése eszközét látta a mozgalomban. Az egyre fokozódó hitleri agresszió, a birodalmi német eszmék hazai elburjánzásával – talán naiv módon – a regös cserkészek növekvő szerepvállalását próbálta szembeszegezni. Mint tudjuk, nem sok sikerrel.

Gondolom, nem én vagyok az egyetlen, aki úgy vélte, hogy a fasiszmus uralomra jutása, majd a front, s az a bizonyos felszabadításunk gyakorlatilag a cserkészmozgalom, s benne a regös cserkész alkonyát jelentette. Ám nem ez történt. A rombadőlt, kifosztott országban azonnal elkezdődött a cserkész csapatok újrászervezése, s már az első összeírásnál több mint 25 ezren voltak.

Az országos elnök az a Karácsony Sándor lett, aki már a két háború között is erős, pozitív hatást gyakorolt a mozgalom céljainak meghatározására, s szellemi és gyakorlati irányítója volt a regös cserkészeknek. Ha arra volt szükség, jeleneteket írt, s előbb mankóval, később két bottal is eljutott a tábortüzekhez. Képzett pedagógus volt, aki a gyermeklélektant bécsi és svájci egyetemeken tanulta. Az első világháborúban mindkét lábán megsebesült.

Ez az ember gyökeresen szakított a korábbi kegyeskedéssel. A *Magyar béke* című könyvében maga mondja el, hogy amikor Trianon után egy ideig még Kassán tanárkodott, elkeseredésében naponta lerészegedett, s egy alkalommal ittas állapotban kővel verte be saját iskolája ablakát. Ez a nyers őszinteség teszi hitelessé mondanivalóját. És ezzel a tiszteletreméltó nyíltsággal szól minden problémáról, méri fel például a lehetőségeket, hogyan éljünk békességben a körülöttünk élő

népekkel, nem hagyva ki a legkisebb létszámú ruszinokat sem. Írásaiban gyakorta felbukkan a humor, a derűs életbölcesség. Erre csak két példát emelek ki. Axioma szerű mondásai szerint: „Lábbal tiporja a törvényt az a lány, aki csúnya.” Vagy: „Az ifjak látásokat látnak, az öregek álmokat álmodnak.”

Mélyen vallásos ember volt, becsületes, tisztánlátó, s ugyanakkor nyitott az új gondolatok befogadására. Ennek megfelelően jól elbántak vele. Elvhűsége és erkölcsi szigora miatt politikailag gyanús figura lett. Végül teljesen kiszorították a közéletből. Ám, mivel mi vagyunk a temetések népe, érdemes felidézni, hogy egyik kedves tanítványa, Szathmáry Lajos, hogyan emlékszik meg arról, miként adták meg a végtisztességet a mellőzött, látszólag elfelejtett mesternek.

„Több ezer ember gyűlt össze akkor a Mező Imre úti temetőben, ahol Bereczky Albert püspök mondotta a gyászbeszédet. A szertartás után én Németh Lászlóval és Illyés Gyulával bandukoltam a sír felé. A behantolás után a tanítványok oda gyülekeztek a fejfa mellé, és – lesz, ami lesz – sorra énekelték Sándor bácsi kedves zsolttárait, vagy egy jó félórán át. S nekem nem volt bátorságom, hogy csatlakozzam az éneklőkhöz. Talán Batiz Dénessel bandukoltam a kijárat felé. Lehet, hogy ha nem keveredem az elején Németh Lászlóék társaságába, én is csatlakozom a tanítványokhoz. De hát ez csak magyarázkodás. Péter módjára viselkedtem, már csak ezzel az önváddal fogok meghalni. Ezt az árulást csak Sándor bácsi maga bocsáthatja meg nekem. Ebben azonban erősen reménykedem...”

Pusztai János erősen a lelkemre kötötte, hogy méltóképpen emlékezzek meg Karácsony Sándorról. Igaza van, Karácsony valóban rendkívüli ember volt.

Érdemes alaposabban megismerni a regös cserkészek helyzetét a „felszabadulás” után. 1946-ban – a megmaradás érdekében – taktikusan úgy alakították át a cserkészszövetség országos vezérkarát, hogy abban megfelelő kompromisszumkészség mutakozzék. Keresgélem az ismerős neveket. A tiszteletbeli elnökök között ott van a később letartóztatott Sík Sándor, a fehérreverendás pap költő, akinek néhány verse mélyen beleívódott a két háború közti diákok emlékezetébe: „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld... Csak az anyám tudta, hogy királyfi vagyok... Kikből nem lesz se honfi, hős, e fiúkért valaki felelős.”

Az országos elnök, Karácsony Sándor mellett, társelnökként ott van Jócsik Lajos és Tamási Áron, de megkapta ezt a rangot a korábbi cserkész múltú Ortutay Gyula és Boldizsár Iván is. Az országos társadalmi vezető (a sajtó- és propagandaügyekkel is megbízva) dr. Göncz Árpád lett. Az országos intéző bizottság tagjai között találjuk az író Varga Domokost, az irodalomtörténész Kristó Nagy Istvánt és Klaniczay Tibort, a már emlegetett Béres Ferencet, a borsodi palócokról – *Este a fonóban* címmel – oly tartalmas könyvet publikált Lajos Árpádot. A regös cserkészek vezetőjeként helyet kap ebben a csapatban Morvay Péter, aki a rendkívül ízlésesen előállított *Regös Könyvtár* szerkesztője és írója is volt. És az országos intéző bizottság tagjai között találjuk Pusztai Jánost, aki nem kis feladatot kapott: a falusi cserkészek képviselőjét, szervezését és a cserkészek falvakban végzett munkájának irányítását.

Lévén a népi hagyományok őrzője, mindenkor és elsődlegesen a magyar vidék, a falu, a tanya vizsgálata volt a legfőbb feladata. A regös cserkészek világosan megfogalmazták ezt az elvet: nem azért megyünk a parasztokhoz, hogy adjunk, hanem, hogy kapjunk tőlük. Felismerték: azt az értéket tudják igazán megbecsülni, amit

nem készen kaptak, amit maguk kerestek és találtak meg. Ezért a feladatok közül a néprajzi gyűjtés került az első helyre.

Pusztai János, a fiatal vasútépítő a Mátra lábánál, a Zagyva folyócskától a szőlő- és gyümölcsstermelő déli lejtő felé vezető út kezdetén, Szurdokpüspökiben született. Pontosabban nem is ott, hanem egy Zagyvaszentjakab nevű helységben, amelyet később csatoltak a nagyobb szomszédhoz.

Mivel minden szentnek maga felé hajlik a keze, érthető, hogy a korábban gyakorta vándorló regös-táborok számára ekkor egy itteni domb vált a legalkalmasabb táborhellyé. A regös cserkészek fenn, a dombtetőn; egy kondányi disznó lenn, a völgyben.

A tréfát félretéve, a természet és a palóc falvak szépsége – benne Rajeczky Benjamin ciszter szerzetessel, egyházi- és népzene-kutatóval, Csohány Kálmánnal és a kis Gaál Pistával – biztosította a kívánt környezetet. Pusztai János volt itt a jó házigazda. Megadatott neki, hogy kitűnő, tehetséges társak számára megteremtse a nagy kaland örömét. Egy életre elkötelezte magát a szép és nemes ügy mellett.

1947-ben – a tervezett négyszáz személy helyett, az érezhető megszorítások miatt – már alig többen, mint százan mehettek csak a magyar delegáció tagjaként a Franciaországban megrendezett cserkész világtalálkozóra. Mivel a jó szereplés volt a cél, ebben a csapatban nagy számban kaptak helyet a regös cserkészek. Alig több mint százan voltak, mégis – a világ 46 országából összegyűltek közül – a magyarok nyerték el az első helyezést. Egymás után kapták a meghívásokat és az utolsó fellépésükre közvetlen a hazaindulást megelőző percekben, a Garde l'Este pályaudvar előtt került sor. Azt is érdemes itt megemlíteni, hogy ezt a delegációt Rábay Miklós készítette fel. A fiatalabb olvasók kedvéért elmondom, hogy ő volt az, aki később az Állami Népi Együttest a világhírig vezette és hosszú éveken át ott is tudta tartani.

A diadalmasan hazatérő cserkészeket itthon egy igencsak másodosztályú hivatalnok fogadta. A sajtó nem vette észre az eseményt. Majd 1948, a fordulat éve meghozta a szomorú döntést: a cserkészek olvadjanak be az Úttörő Szövetségbe. A regös cserkészek is látszólag eltűntek a színről, de mint Rábay Miklós példáján is láthatjuk, továbbra is szolgáltak ott, és úgy, ahogyan a mostoha körülmények között megtehették. Nem csak a különböző népi együttesek szervezésében, működésében töltöttek be vezető szerepet, de ott voltak a rádió műsorában, s mindenütt, ahol a népdalt, a néptáncot művelni és megismertetni lehetett.

Ezen az úton továbbmenve alakult ki a táncház-mozgalom, röpiült a páva és szerveződtek a különböző citera- és más jellegű zenekarok. Joggal elmondhatjuk, hogy a ránk zúduló globalizációs szemét ellenére még mindig szép számmal vannak, akik számára fontos a népi kultúra ápolása, s ez jelentős mértékben a regös cserkészek egykori kezdeményezésének, sikeres tevékenységének köszönhető. Más kérdés, hogy közben eljárt fölöttünk az idő és a régi formájában aligha lehetne feltámasztani a hajdani regös mozgalmat.

De hol maradt a történetből Pusztai János személyisége, aki az adatgyűjtést magára vállalta? Alig vártam, hogy a 86 éves, Rákospalotán élő nyugdíjas vasútépítő úrral végre – számos telefonbeszélgetés után – személyesen is találkozhatnék, végre eljusson hozzám, s leüljön az ebédlőasztalunkhoz, a jeles palócok vallató székébe. Ő is ritkán mozdul ki hazulról. Feleségét ápolja, s akkor indul neki, ha palóc vagy cserkész eseményre hívják. Szurdokpüspökire meg Pásztóra különösen szívesen megy,

hiszen ott mindkét szenvedélye együttesen van jelen. Egyébként szívesen dalolgat, s a régi iratok rendezésével tölti idejét. Az egyik papíron például megtaláltam, mely népdalokat ajánlja Pusztai a gyerekeknek, aztán a fiataloknak, a meglett korúaknak, s melyek lehetnének az öregek kedvenc nótái.

Ültünk hát egymással szemben, két vénember, ahogy illik, kortyintottunk egy aprót a borospohárból, és vártam az élettörténetet, a vallomást. És János az első percekben megkérdezte, hogy ismerem-e egy bizonyos nótát és már dalolta is. Nekem ugyan olyannyira botfülem és fals hangom van, hogy még katonáéknál, újoncként is felmentésem volt énekből, de legalább a szövegeket tudtam, s erről tanúbizonyságot is tettem. Szurdokpüspöki regös cserkész barátom fontosnak érezte, hogy rajtakapjon, s igazából akkor örült, amikor olyan népdalt talált, amelyet én korábban nem ismertem.

Így ment ez mindaddig, amíg el nem fáradtam. Egyértelművé lett, hogy ez a ritka szerény ember igazából nem akar a saját személyére egy szót sem vesztegetni. Számára csak az a fontos, hogy a regös cserkészlet, s benne a szurdokpüspöki táborozások emléke – a palóc múlt részeként – mennél tisztábban megőrződjék.

Utóirat

Megvallom, a három szatyornyai dokumentációt, amelynek csak egy csekélyke részét használtam fel, nehéz szívvel adom vissza. Számomra ez a nem várt szeminárium megszívlelendő tanulságokkal szolgált.

Szégyen és gyalázat, de Rákosiék az utolsó csatlósról, bűnös népről, reakcióskorokról, fasisztákról, narodnyikokról szóló fejtágítása, ha nem is volt sikeres, de belénk ültette a gyanakvást, az óvatosságot. Talán, ha nem Vitányitól és Gaál Pistától jön a figyelmeztetés – mint már említettem –, elzárkóztam volna attól, hogy e téma feldolgozását, bemutatását magamra vállaljam. Próbáljunk hát megszabadulni az előítéleteinktől, öregem is gyermekszemmel rácsodálkozni a világra. És hazánk kulturális térképén, Pásztó mellett tűzzünk ki egy zászlócskát a szurdokpüspöki dombtetőre is.